

**SPØRREUNDERSØKELSE
BLANT NORSKE BEDRIFTER
OM
KORRUPSJON**

SEPTEMBER 2009

**ET SAMARBEIDSPROSJEKT MELLOM
TRANSPARENCY INTERNATIONAL NORGE OG
INNOVASJON NORGE**

Utgitt av
Transparency International Norge
desember 2009

Transparency International Norge
Dronning Mauds gt. 15, P.O. Box 1385 Vika, NO-0114 Oslo Norway,
Tel. +4722834800, Fax + 4722012202
www.transparency.no

Innholdsfortegnelse

1. Innledning
2. Konklusjoner
3. Data
4. Resultater og kommentarer

1. Innledning

Transparency International Norge (TI-N) inngikk i juni 2009 en avtale med Innovasjon Norge om å gjennomføre en spørreundersøkelse blant norske bedrifter. Formålet var å undersøke ulike forhold som er viktige for å motvirke korrupsjon i næringslivet:

- Bevissthet om lovgivning og risiko
- Bruk av etiske regelverk og systematiske tiltak mot korrupsjon
- Trender over de siste fem år
- Hva som er de viktigste årsakene til korrupsjon

Spørreundersøkelsen ble utført av Norstat i midten av september 2009 på oppdrag fra Innovasjon Norge. Den ble gjennomført blant 600 bedrifter innen ulike bransjer, antall ansatte og landsdeler. Spørsmålene er besvart av adm. direktør eller tilsvarende. Bedriftene ble trukket tilfeldig fra Foretaksregisteret og kvotert på antall ansatte, i henhold til fordelingen som er vist i diagrammet i kapittel 3. Utvalget er ikke kvotert etter bransje eller landsdel.

TI-N formulerte spørsmålene, analyserte besvarelsene og utarbeidet denne rapporten. TI-N står for synspunktene og konklusjonene i rapporten.

Forklaringer av begreper som er benyttet i rapporten:

Trend - Når det for et svaralternativ er en sammenheng mellom økende eller minkende svarprosent og økende eller minkende bedriftstørrelse (antall ansatte).

Variasjon - Når svarprosenten for enkelte bedriftstørrelser og landsdeler avviker fra gjennomsnittsbesvarelsen for et svaralternativ.

Stort mindretall - Når svarandelen for et svaralternativ ligger mellom 1/3 og 1/2.

Flertall - Når svarandelen for et svaralternativ ligger mellom 1/2 og 2/3.

Stort flertall - Når svarandelen for et svaralternativ ligger over 2/3.

Spørreundersøkelsen kan sees i sammenheng med to andre undersøkelser som TI-N gjennomførte høsten 2009. Rapportene er lagt ut på TI-Ns hjemmeside: www.transparency.no:

- Undersøkelse av korrupsjonsforebyggende tiltak i Norges 25 største børsnoterte selskaper
- Meningsmåling i den norske befolkningen om korrupsjon

2. Konklusjoner

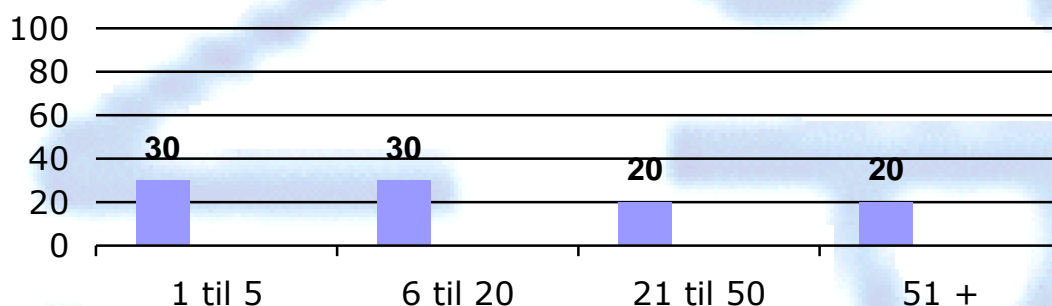
Selv om undersøkelsen er mest representativ for små og mellomstore bedrifter, kan det trekkes noen generelle hovedkonklusjoner, samt noen konklusjoner for bedrifter av forskjellig størrelse. Det virker også mulig å trekke enkelte slutninger for ulike landsdeler, men dette er noe usikkert på grunn av den skjeve geografiske fordelingen av bedrifter som deltok i undersøkelsen.

Norske bedrifter bør øke sitt bevissthetsnivå om risiko, lovverk og konsekvenser knyttet til korrupsjon fordi undersøkelsen viser vesentlige svakheter på disse områdene. Mange bedrifter har ikke økt sitt bevissthetsnivå om disse forholdene de siste fem årene, dvs. siden de nye korrupsjonsbestemmelsene i straffeloven trådte i kraft. Bevissthetsnivået virker lavest blant mindre bedrifter og blant bedrifter i Nord-Norge.

Norske bedrifter bør i større grad ta i bruk etiske regelverk og systematiske tiltak for å motvirke korrupsjon fordi mange bedrifter mangler dette. Mange bedrifter har ikke innført nye tiltak for å motvirke korrupsjon eller endret praksis i mer restriktiv retning de siste fem årene, dvs. siden de nye korrupsjonsbestemmelsene i straffeloven trådte i kraft. Dette ser ut til å stå svakest blant mindre bedrifter og blant bedrifter i Nord-Norge. Mange bedrifter har ikke innført systemer for varsling selv om dette er lovpålagt etter endringene i arbeidsmiljøloven i 2007.

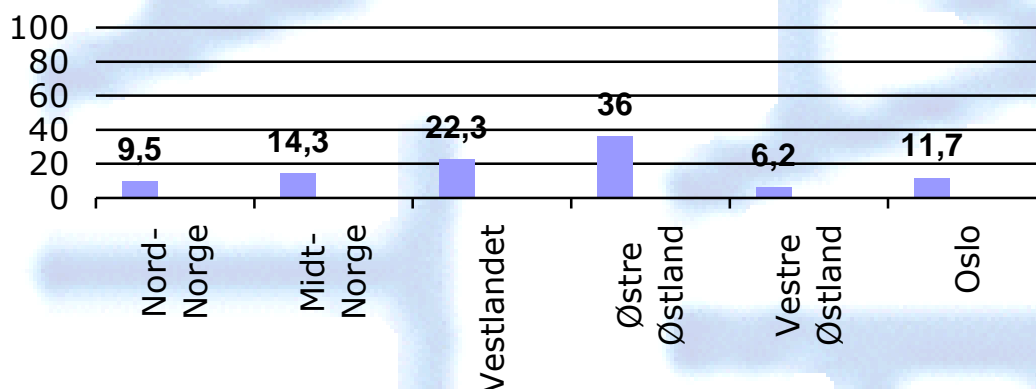
3. Data

Kvotering av bedriftene på antall ansatte (%)

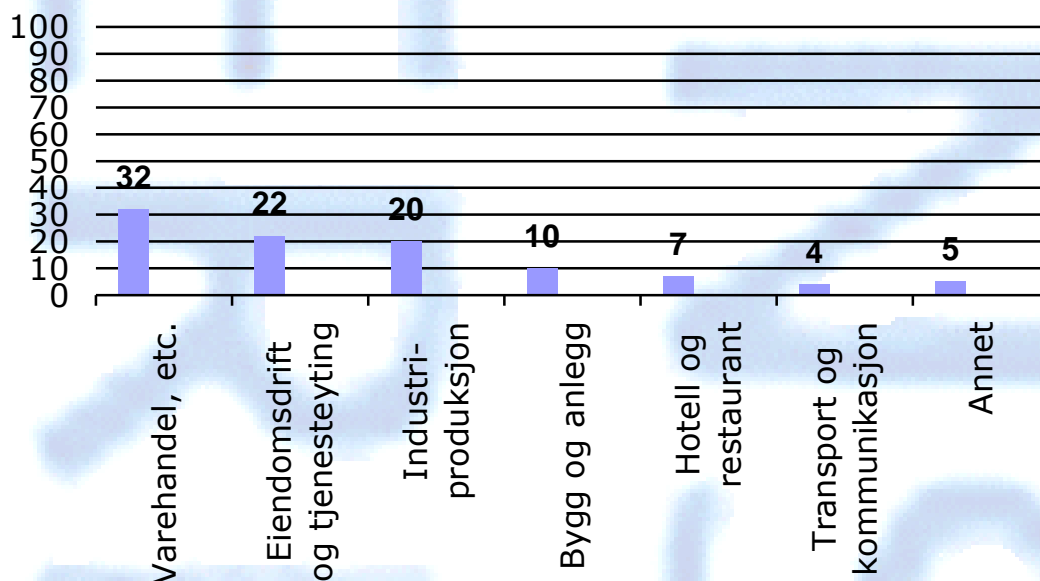
Utvalget av bedrifter ble kvotert etter størrelse som vist ved prosentatsene i diagrammet, noe som medførte en overvekt av små og mellomstore bedrifter i undersøkelsen. Trender og variasjoner i besvarelser sett i sammenheng med bedriftenes størrelse er kommentert for hvert enkelt spørsmål.

Fordeling av bedriftene på landsdeler (%)

Undersøkelsen dekket bedrifter fra hele landet. Fordelingen mellom landsdeler er ujevn. Variasjoner i besvarelser sett i sammenheng med landsdeler er kommentert for hvert enkelt spørsmål.

Fordeling av bedriftene innen bransjer (%)

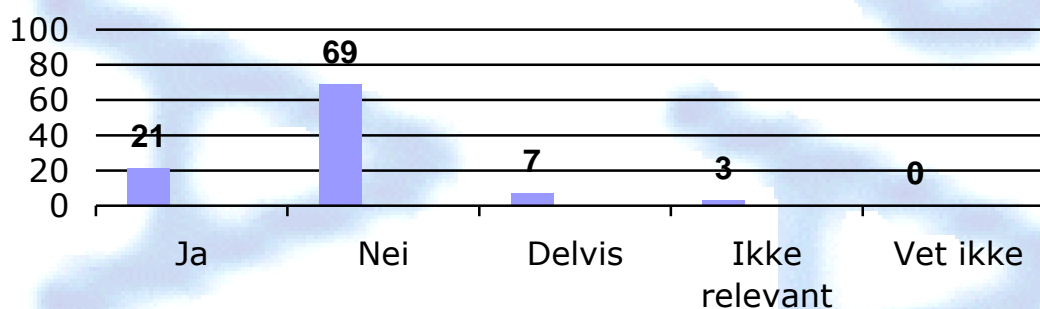

Bedriftene som besvarte undersøkelsen tilhører et bredt spekter av næringsvirksomheter. Kategorien ”annet” består av fiske, bergverk og utvinning, kraft- og vannforsyning, samt finans og forsikring. Svarene er ikke registrert mot de ulike bransjene.

Besvarelser

Stolpediagrammene i fortsettelsen viser prosentvis fordeling mellom svaralternativene for hvert spørsmål. Trender og variasjoner er beskrevet under hvert diagram.

1. Er korrupsjonsrisiko en problemstilling som angår bedriften?

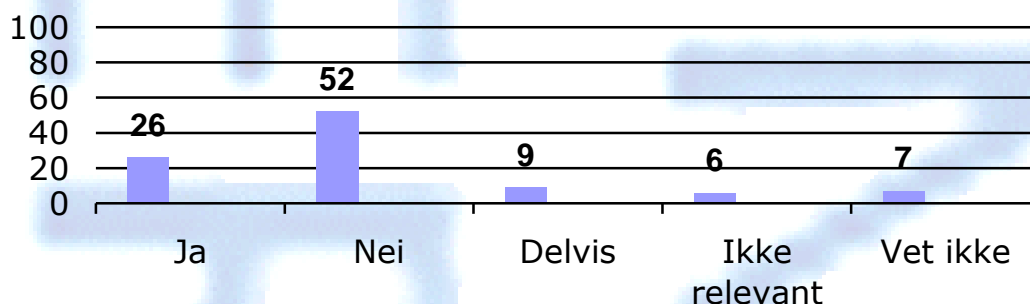
Et stort flertall mener at korrupsjon ikke er en relevant risiko for bedriften, mens ca. hver femte bedrift mener at det er det.

Variasjoner og trender:

- Svarprosent ”ja” øker gradvis med bedriftsstørrelse (12 % til 38 %). Trenden er den samme for summen av ”ja” og ”delvis”.
- Det er størst andel ”nei” besvarelser blant de minste bedriftene (79 %).

- Forskjellene mellom landsdelene er små, men det er flest ”ja” besvarelser i Oslo (24 %) og på Østre Østland (24 %), og færrest i Midt-Norge (14 %) og i Nord-Norge (18 %).

2. Kan forskjellig praksis i Norge og i utlandet rettferdiggjøres ut fra kulturforskjeller?

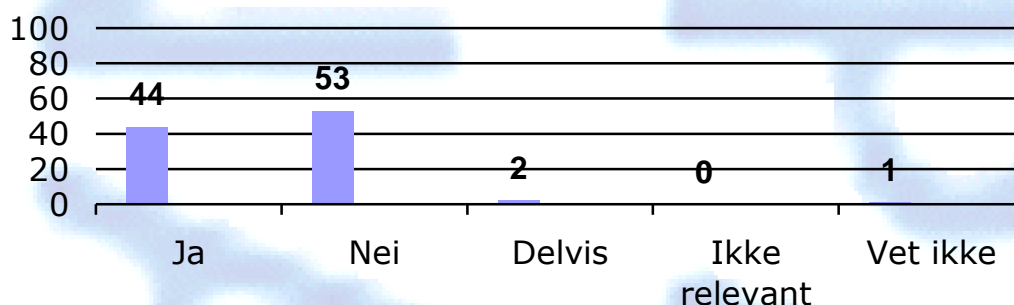

Et lite flertall mener at kulturforskjeller ikke kan rettferdiggjøre ulik praksis. Et stort mindretall mener at ulik praksis i Norge og i utlandet helt eller delvis kan forsvares (sum 35 %).

Variasjoner og trender:

- Det er små forskjeller i andel ”ja” og ”delvis” besvarelser for ulike bedriftsstørrelser, men færrest blant de største (sum 30 %).
- Svarprosent ”nei” er størst for de største bedriftene (64 %).
- Forskjellene mellom landsdelene er små for summen av svaralternativene ”ja” og ”delvis”.
- Det er størst andel ”nei” svar på Østre Østland (57 %) og i Oslo (56 %) og færrest i Nord-Norge (40 %).
- I Nord-Norge er det forholdsvis store svarandeler ”ikke relevant” (11 %) og ”vet ikke” (16 %).

3. Er bedriftsledelsen klar over at Norge i 2003 fikk en av verdens strengeste korrupsjonslover?

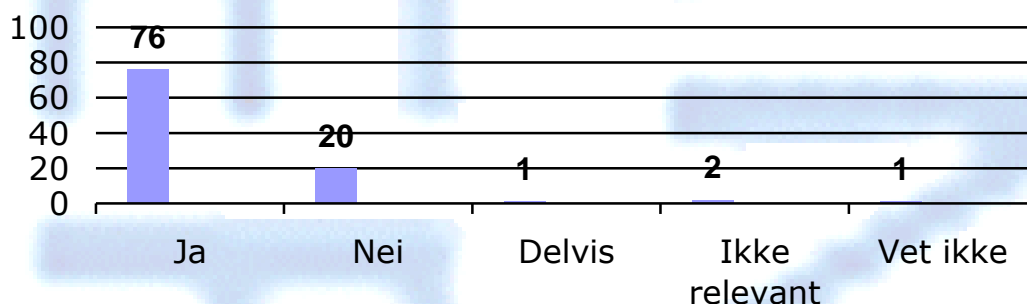

Et flertall er ikke klar over at Norge har en av verdens strengeste korrupsjonslover. Et stort mindretall er kjent med dette.

Variasjoner og trender:

- Svarprosent ”ja” er høyest blant de største bedriftene (54 %) og minst blant bedrifter med mellom 6 og 20 ansatte (34 %).
- Variasjonene mellom landsdelene er små.
- Nesten ingen valgte svaralternativene ”delvis” eller ”ikke relevant”.

4. Er bedriftsledelsen klar over at man kan dømmes i Norge for korrupsjon i utlandet?

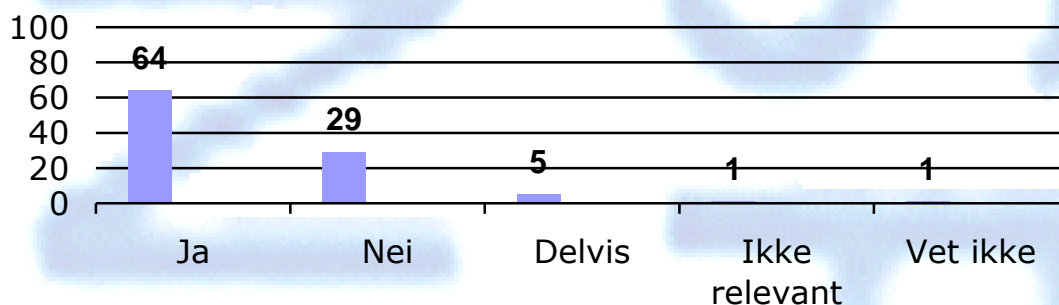

Et stort flertall er bevisst på at korrupsjon begått i utlandet er straffbart i Norge, mens en av fem bedrifter ikke er klar over dette.

Variasjoner og trender:

- Svarprosent ”ja” er størst blant de største bedriftene (86 %).
- Svarprosent ”ja” er lavest blant bedrifter i Nord-Norge (67 %) og høyest i Midt-Norge (83 %).

5. Har bedriften et etisk regelverk?

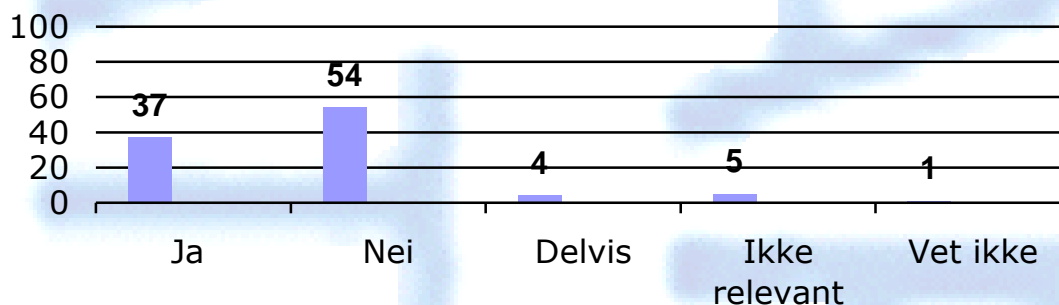

Ca. to av tre bedrifter har etiske regelverk (helt eller delvis), mens nesten hver tredje bedrift ikke har det.

Variasjoner og trender:

- Svarandel ”ja” øker gradvis fra de minste bedriftene (48 %) til de største (84 %).
- Det er færrest ”ja” blant bedriftene på Vestre Østland (54 %) og flest ”ja” og ”delvis” i Midt-Norge (71 % + 9 %).

6. Har bedriften systematiske tiltak for å unngå/motvirke korrupsjon?

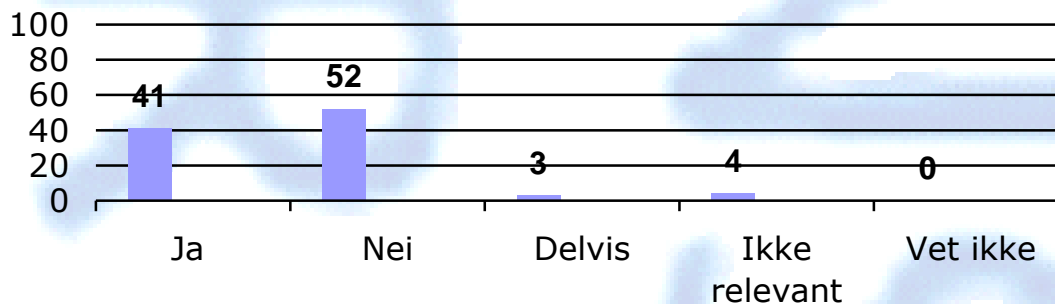
Et flertall har ikke systematiske tiltak for å motvirke korrupsjon. Et stort mindretall har dette.

Variasjoner og trender:

- Svarandel ”ja” øker gradvis fra de minste bedriftene (28 %) til de største (55 %).
- Variasjonene mellom landsdelene er ikke store, men det er flest ”nei” blant bedriftene i Nord-Norge (61 %).
- En del av de minste bedriftene svarer ”ikke relevant” (10 %).

7a. Har ny lovgivning eller saker som har kommet opp i media og rettsapparatet de siste fem årene medført:

- økt bevissthet i bedriften om korrupsjon og risiko-områder?

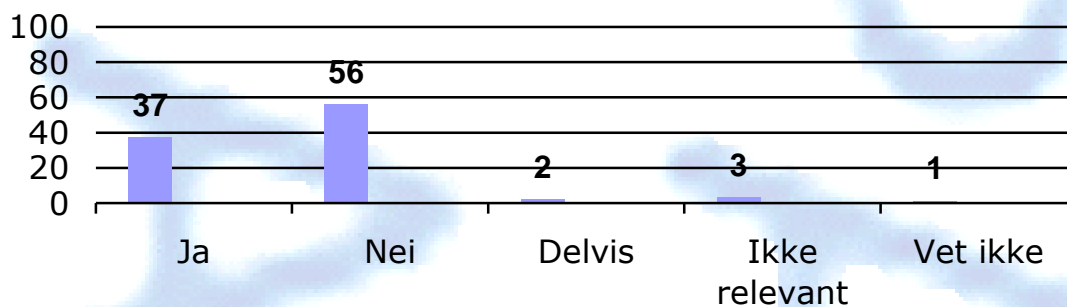
Bevissthetsnivået er uendret de siste fem årene blant et flertall av bedriftene, mens det har økt blant et stort mindretall.

Variasjoner og trender:

- Svarprosent ”ja” er høyest blant de største bedriftene (56 %).
- Andel ”ja” besvarelser er lavest i Nord-Norge (30 %) og høyest i Oslo (49 %).

7b. Har ny lovgivning eller saker som har kommet opp i media og rettsapparatet de siste fem årene medført:

- økt bevissthet i bedriften om strafferettslige konsekvenser av korrupsjon?

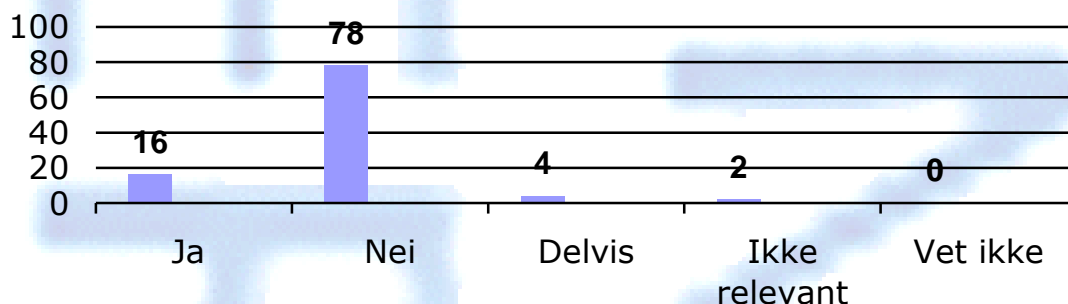
Bevissthetsnivået er uendret blant et flertall av bedriftene, mens det har økt de siste fem årene blant et stort mindretall.

Variasjoner og trender:

- Svarprosent ”ja” er høyest blant de største bedriftene (48 %).
- Andel ”ja” er lavest på Vestre Østland (24 %).

7c. Har ny lovgivning eller saker som har kommet opp i media og rettsapparatet de siste fem årene medført:

- økt bekymring for at ansatte eller forretningsforbindelser skal være involvert i korrupsjon?

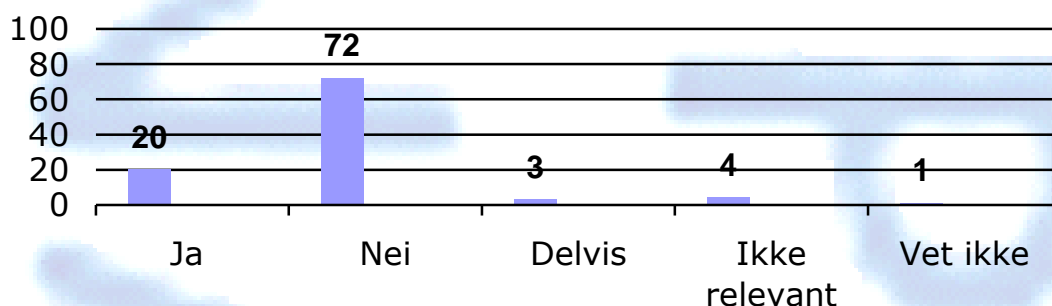
Et stort flertall er ikke mer bekymret enn for fem år siden for at ansatte eller forretningsforbindelser skal være innblandet i korrupsjon.

Variasjoner og trender:

- Det er små forskjeller i besvarelsene for ulike bedriftsstørrelser.
- Det er færrest "ja" og "delvis" svar blant bedriftene på Vestre Østland (sum 8 %) og i Nord-Norge (sum 14 %), og flest i Midt-Norge (sum 29 %).

7d. Har ny lovgivning eller saker som har kommet opp i media og rettsapparatet de siste fem årene medført:

- nye krav og retningslinjer i bedriften for å redusere korrupsjonsrisiko?

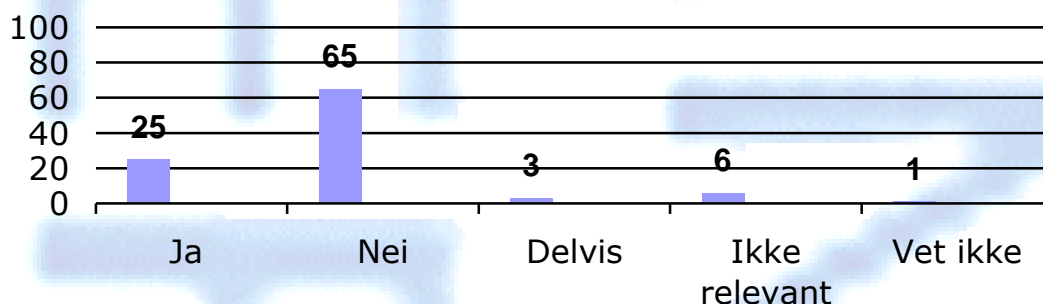
Et stort flertall har ikke innført nye krav og retningslinjer de siste fem årene, mens hver femte bedrift har gjort det.

Variasjoner og trender:

- Svarandel "ja" øker gradvis med bedriftsstørrelse, fra de minste (11 %) til de største (38 %).
- Variasjonene er ikke store, men det er flest "ja" i Midt-Norge (27 %) og i Oslo (26 %).
- En del av de minste bedriftene svarer "ikke relevant" (9 %).

7e. Har ny lovgivning eller saker som har kommet opp i media og rettsapparatet de siste fem årene medført:

- opplæring/trening av ansatte?

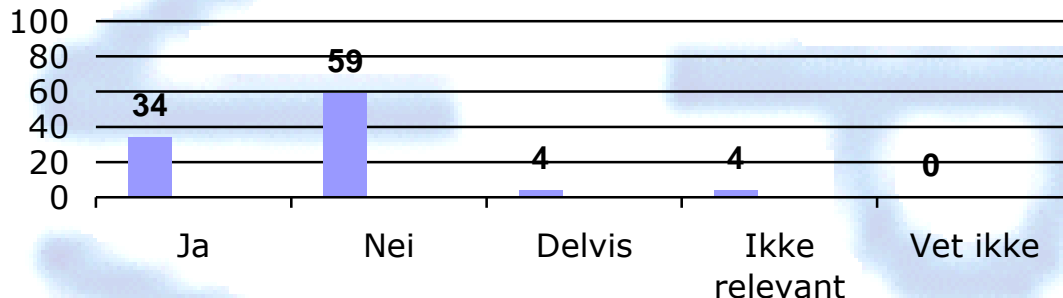
Et flertall har ikke innført mer opplæring av ansatte som følge av økt antall saker de siste fem årene, mens hver fjerde bedrift har gjort det.

Variasjoner og trender:

- Svarandel ”ja” øker gradvis med bedriftsstørrelse, fra de minste (20 %) til de største (37 %).
- Variasjonene er små, men det er flest ”ja” svar blant bedriftene på Vestlandet (28 %) og færrest i Nord-Norge (19 %).
- En del av de minste bedriftene svarer ”ikke relevant” (14 %).

7f. Har ny lovgivning eller saker som har kommet opp i media og rettsapparatet de siste fem årene medført:

- mer omfattende kontrollrutiner?

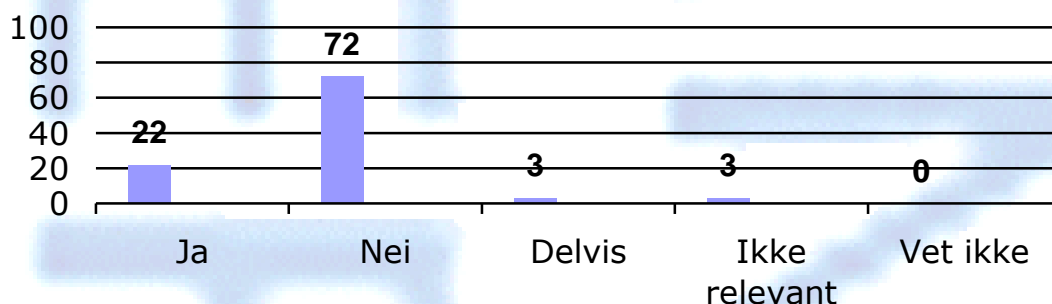
Et flertall har ikke innført mer omfattende kontrollrutiner som konsekvens av økt antall saker de siste fem årene, mens omtrent hver tredje bedrift har gjort det.

Variasjoner og trender:

- Svarandel ”ja” øker gradvis med bedriftsstørrelse, fra de minste (22 %) til de største (49 %).
- Det er flest ”ja” svar blant bedriftene på Vestlandet (41 %) og færrest i Nord-Norge (25 %).

7g. Har ny lovgivning eller saker som har kommet opp i media og rettsapparatet de siste fem årene medført:

- endret adferd i bedriften?

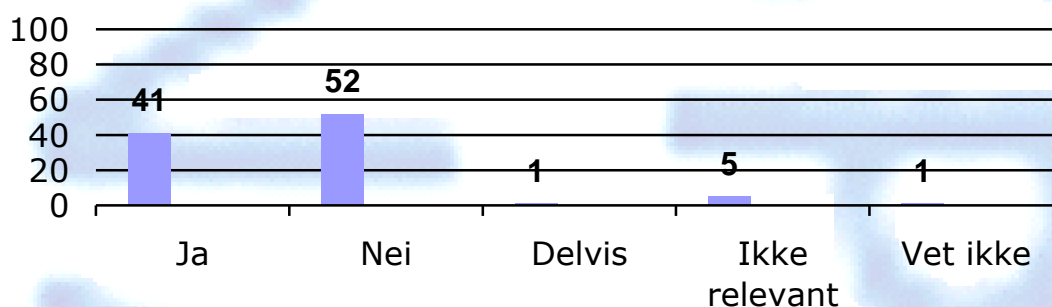

For et stort flertall har ikke økt antall saker de siste fem årene forårsaket endret adferd, mens hos ca. en av fem bedrifter har det gjort det.

Variasjoner og trender:

- Det er store forskjeller og gradvis økning i svarandel "ja" fra de minste bedriftene (11 %) til de største (34 %).
- Det er størst svarprosent "ja" blant bedriftene i Nord-Norge (28 %) og færrest på Vestre Østland (14 %).

8. Har bedriftens praksis for å gi eller motta gaver endret seg i restriktiv retning de siste fem årene?

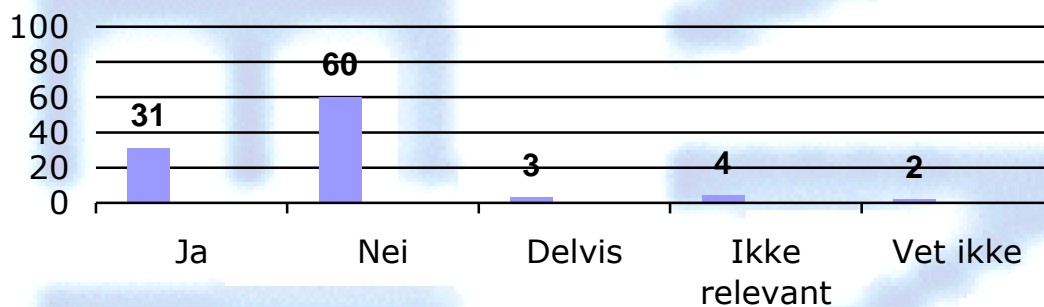

Et lite flertall har ikke endret praksis for gaver de siste fem årene, men et stort mindretall har gjort det.

Variasjoner og trender:

- Svarandel "ja" øker gradvis med bedriftsstørrelse, fra de minste (22 %) til de største (67 %).
- En del av de mindre bedriftene svarer "ikke relevant" (9 %).
- Det er flest "ja" svar blant bedriftene i Oslo (51 %) og færrest i Nord-Norge (25 %).

9. Har bedriftens praksis for representasjon endret seg i restriktiv retning de siste fem årene?

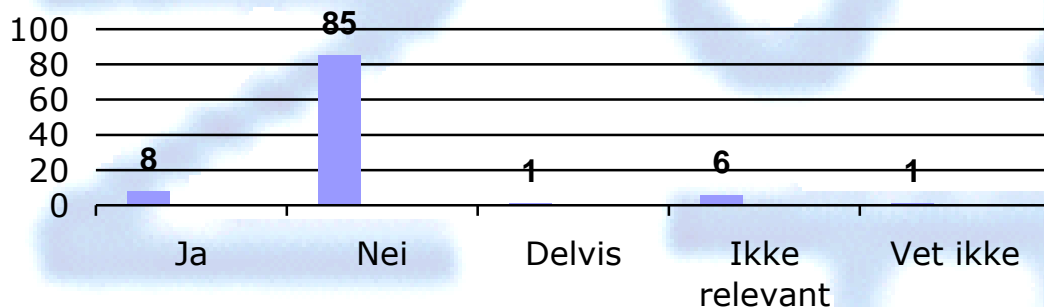

Et flertall har ikke endret praksis for representasjon de siste fem årene, mens nesten hver tredje bedrift har gjort det.

Variasjoner og trender:

- Svarandel ”ja” øker gradvis med bedriftsstørrelse, fra de minste (17 %) til de største (56 %).
- Det er flest ”ja” svar blant bedriftene i Oslo (40 %) og færrest på Vestre Østland (24 %) og i Nord-Norge (26 %).

10. Har bedriften forskjellig praksis for toppledelsen enn for andre når det gjelder gaver og representasjon?

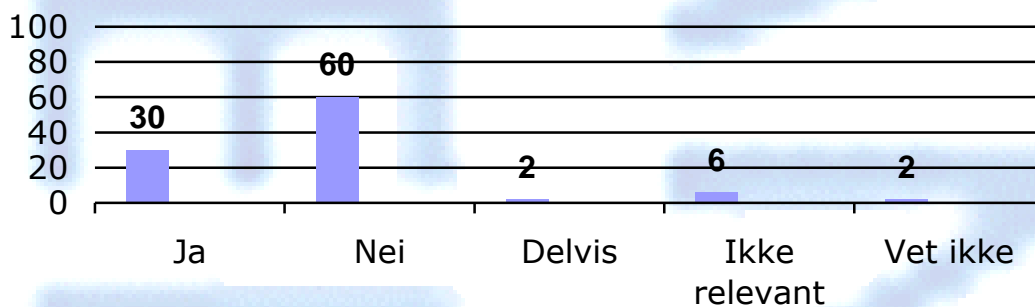

Et stort flertall har felles praksis for toppledelsen og andre når det gjelder gaver og representasjon, mens noen få praktiserer forskjeller.

Variasjoner og trender:

- Forskjellene i besvarelser er små.
- Svarprosent ”ja” er høyest blant de største bedriftene (12 %) og blant bedriftene i Midt-Norge (13 %).
- Mange av de minste bedriftene svarer ”ikke relevant” (16 %).

11. Har bedriften rutiner for intern varsling om korrupsjonsmistanke?

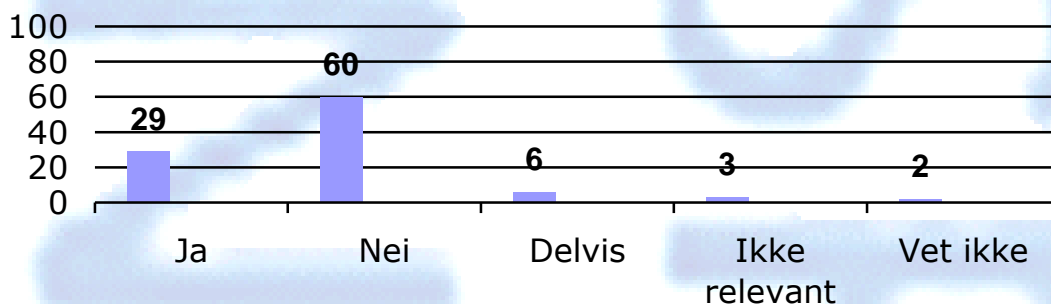

Et flertall har ikke varslingsrutiner, mens nesten hver tredje bedrift har det.

Variasjoner og trender:

- Svarandel ”ja” øker gradvis med bedriftsstørrelse, fra de minste (19 %) til de største (51 %).
- Mange av de minste bedriftene svarer ”ikke relevant” (16 %).
- Det er små forskjeller mellom de ulike landsdelene.

12. Er korrupsjonsrisiko et tema når nye forretningsmuligheter og nye forretningsforbindelser vurderes?

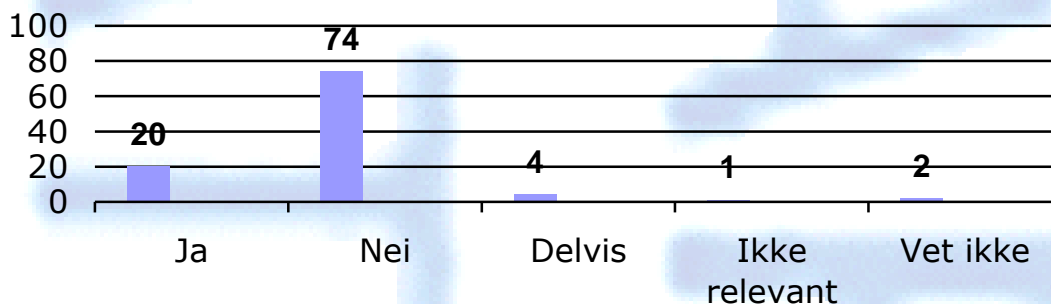

Et flertall er ikke opptatt av korrupsjonsrisiko når nye forretningsmuligheter eller nye forretningsforbindelser vurderes, mens et mindretall er det.

Variasjoner og trender:

- Det er størst svarandel ”ja” (44 %) og ”delvis” (11 %) blant de største bedriftene.
- Det er små variasjoner mellom de ulike landsdelene.
- En del bedrifter i Nord-Norge svarer ”ikke relevant” (9 %).

13. Har bedriften erfart at dens kunder stiller krav om at bedriften skal ha et etisk regelverk og tiltak for å unngå/motvirke korrupsjon?

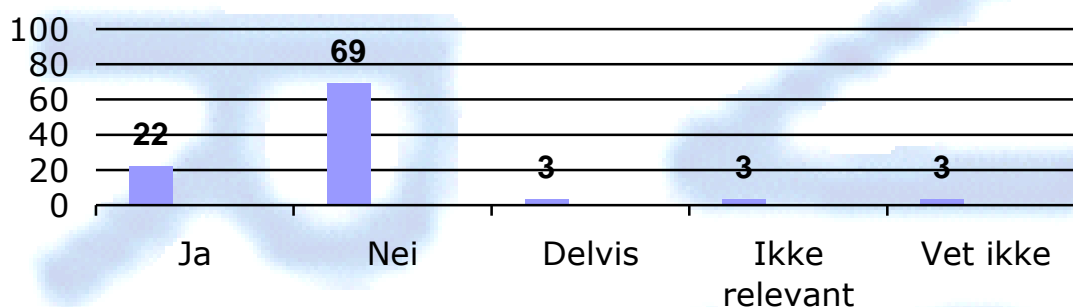

Et stort flertall av bedriftene har ikke opplevd at deres kunder har stilt krav om dette, mens hver femte bedrift har erfart det.

Variasjoner og trender:

- Svarandel ”ja” øker gradvis med bedriftsstørrelse, fra de minste (13 %) til de største (38 %).
- Det er flest ”ja” svar blant bedriftene i Oslo (26 %) og færrest i Nord-Norge (7 %).

14. Praktiserer bedriften krav overfor sine leverandører om at de skal ha etisk regelverk og tiltak for å unngå korrupsjon?

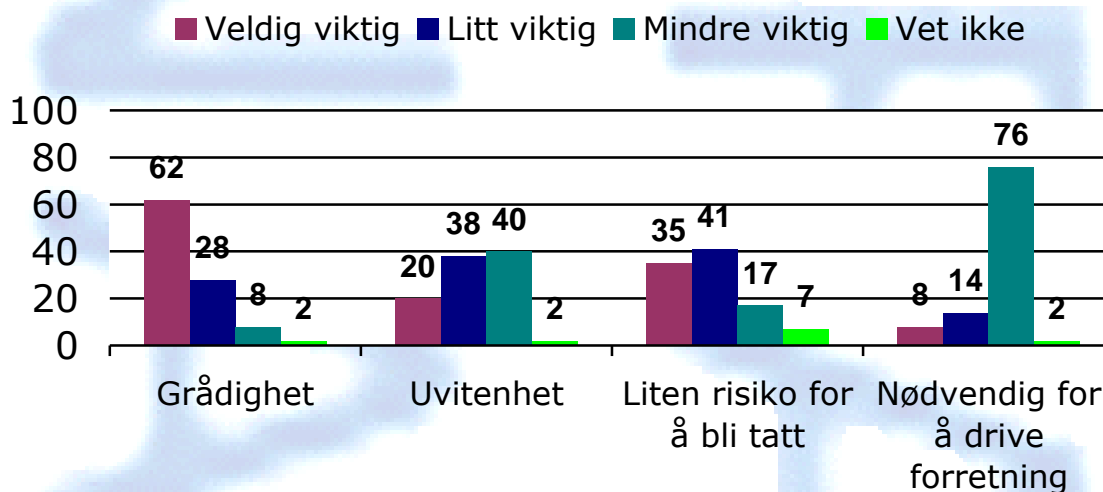

Et stort flertall stiller ikke krav til sine leverandører på dette området, mens ca. hver femte bedrift gjør det.

Variasjoner og trender:

- Svarandel ”ja” øker gradvis med bedriftsstørrelse, fra de minste (17 %) til de største (32 %).
- Det er flest ”ja” svar blant bedriftene på Østre Østland (25 %) og færrest i Nord-Norge (14 %).

15. Hva er de viktigste årsakene til korrupsjon i Norge

”Grådighet” rangeres som den absolutt viktigste årsaken til korrupsjon, etterfulgt av ”liten risiko for å bli tatt”. ”Nødvendig for å drive forretning” rangeres som den klart minst viktige årsaken. Rekkefølgen er den samme både for svarandel ”veldig viktig” og summen av ”veldig viktig” og ”litt viktig”.

Variasjoner og trender:

- Grådighet
 - Det er færrest ”veldig viktig” svar blant de største bedriftene (46 %) og blant bedrifter på Vestre Østland (43 %).
- Uvitenhet

- Det er små variasjoner i besvarelsene både for ulike bedriftstørrelser og landsdeler.
- Liten risiko for å bli tatt
 - Det er færrest ”veldig viktig” svar blant de største bedriftene (25 %) og flest blant bedrifter i Oslo (43 %).
 - En del bedrifter på Vestre Østland svarer ”vet ikke” (11 %).
- Nødvendig for å drive forretning
 - Det er små variasjoner for ulike bedriftstørrelser og landsdeler.
 - En del bedrifter i Nord-Norge svarer ”vet ikke” (12 %).

4. Resultater og kommentarer

- Et stort flertall svarer at korrupsjon ikke er en relevant risiko for bedriften (spørsmål 1).
- Dette viser et svakt bevissthetsnivå. Både store og små bedrifter er utsatt. Det er ikke slik at noen bedrifter er fri for korrupsjonsrisiko.
- Et stort mindretall mener at kulturforskjeller helt eller delvis kan forsvare ulik praksis i Norge og i utlandet (spørsmål 2).
- Dette er en holdning som var vanlig opp til 90-tallet, da man også kunne regnskapsføre bestikkelser i utlandet som fradragsberettigede utgifter. Slik er det ikke lenger. Både på etisk grunnlag og fordi man kan dømmes i Norge for korrupsjon begått i utlandet, er det vanskelig å forsvare forskjellig praksis i Norge og i utlandet.
- De fleste vet ikke at Norge har en av verdens strengeste lover mot korrupsjon (spørsmål 3).
- Dette er et skuffende resultat. De nye straffelovsbestemmelsene mot korrupsjon har vært gjeldende i over fem år, saker er etterforsket og pådømt, og det har vært økende mediadekning av korrupsjonssaker.
- Et stort flertall er klar over at man kan dømmes i Norge for korrupsjon begått i utlandet, men hver femte bedrift vet ikke dette (spørsmål 4).
- Man skulle forvente at de aller fleste hadde fått med seg dette etter omfattende mediadekning og gransking av flere store selskapers utenlandsaktiviteter (for eksempel Iran-saken og Libya-saken).
- Omtrent to av tre bedrifter har etiske regelverk (spørsmål 5), mens omtrent en av tre har systematiske tiltak mot korrupsjon (spørsmål 6).
- Bruken av etisk regelverk og korrupsjonshindrende tiltak burde være mer vanlig. Det argumenteres ofte med at små bedrifter ikke trenger slikt, men ingen er fri for korrupsjonsrisiko. Dessuten er nødvendige tiltak enklere og mindre ressurskrevende for mindre bedrifter.
- Ny lovgivning, mediasaker og rettssaker de siste fem år har i varierende grad økt bevisstheten om ulike aspekter rundt korrupsjonsrisiko (spørsmål 7 a-c) og medført nye systematiske tiltak (spørsmål 7 d-g) blant et mindretall av bedriftene.
- Det er mulig at bevissthetsnivået var høyt nok og tiltakene gode nok fra før, men det virker mer sannsynlig at bevissthetsnivå og omfang av tiltak er for lavt og representerer et etterslep og tidsforsinkelse etter innføringen av strengere korrupsjonsbestemmelser i straffeloven i 2003.
- Et stort mindretall har iverksatt strengere praksis for gaver (spørsmål 8) og nesten hver tredje bedrift for representasjon (spørsmål 9) i løpet av de siste fem årene.
- Dette er trolig et resultat av økende antall saker om slike forhold som har vært oppe i media og i rettsapparatet i etterkant av de nye korrupsjonsbestemmelsene i straffeloven (2003).

- De aller fleste har lik praksis for toppledelsen og andre når det gjelder gaver og representasjon (spørsmål 10).
 - Dette er betryggende fordi ulik praksis, spesielt hvis det holdes skjult og ikke begrunnes, kan forårsake svekket lojalitet til bedriftens etiske regler.
- Et flertall har ikke rutiner for varsling (spørsmål 11).
 - Dette er overraskende og bekymringsfullt. Etter de nye bestemmelsene i arbeidsmiljøloven (2007) er bedrifter lovpålagt å ha system for varsling.
- Et mindretall ser på korrupsjonsrisiko som et tema når nye forretningsmuligheter og nye forretningsforbindelser vurderes (spørsmål 12). Videre opplever et mindretall krav om etisk regelverk og tiltak mot korrupsjon fra sine kunder (spørsmål 13) og praktiserer tilsvarende krav overfor sine egne leverandører (spørsmål 14).
 - Det er ikke overraskende at dette er uvanlig, spesielt blant små og mellomstore bedrifter. Det er imidlertid positivt at dette praktiseres for en tredjedel til en femtedel av bedriftene, noe som kan tyde på at det er en positiv utvikling på dette området.
- ”Grådighet” blir rangert som den viktigste årsaken til korrupsjon, etterfulgt av ”liten risiko for å bli tatt” (spørsmål 15).
 - Rangeringen av alternativene sammenfaller helt med svarene fra en meningsmåling i den norske befolkningen som ble gjennomført parallelt med denne næringslivsundersøkelsen. Det er positivt at næringslivet rangerer ”nødvendig for å drive forretning” som den absolutt minst viktige årsaken til korrupsjon. At ”grådighet” rangeres høyest tyder på at holdningsskapende arbeid fremdeles er en stor utfordring. At ”liten risiko for å bli tatt” rangeres nest høyest, er en utfordring for myndighetene.